

“O‘TKAN KUNLAR”DAN “SINCHALAK”GACHA: ADABIYOTDA MILLIY RUH VA MODERNIZM

Nafasov O‘ralbek Sobir o‘g‘li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

BIA-60 guruh talabasi

Ilmiy rahbar: Ortiqov Uyg‘un Davlatovich

“Bank ishi” fakulteti dekani

Annotatsiya: *ushbu maqolada “O‘tkan kunlar” romanidan boshlab “Sinchalak” hikoyasigacha bo‘lgan adabiy jarayon doirasida milliy ruh va modernizmning shakllanishi, rivojlanishi va badiiy ifodalanish usullari tahlil etiladi. Abdulla Qodiriy, G‘afur G‘ulom va Erkin A‘zam asarlari misolida milliy o‘zlikni anglash, tarixiy xotira, xalqona xarakter va zamonaviy tafakkur uyg‘unligi o‘rganiladi. Mazkur tadqiqotda o‘zbek adabiyotidagi modernizmning bosqichma-bosqich rivoji milliy ruhning badiiy ifodasi bilan uyg‘unlashgan holda ko‘rsatiladi.*

Kalit so‘zlar: *milliy ruh, modernizm, adabiy jarayon, “O‘tkan kunlar”, “Shum bola”, “Sinchalak”, o‘zlikni anglash, zamonaviy tafakkur, tarixiy xotira, psixologik tahlil.*

Kirish

Har qanday millatning adabiyoti uning tarixiy xotirasi, ruhiy dunyosi va madaniy identifikatsiyasini aks ettiruvchi asosiy ko‘zgudir. O‘zbek adabiyotining XX asr boshlaridan hozirgi kungacha bo‘lgan taraqqiyot yo‘lini tahlil qilganimizda, bu adabiy merosda milliy ruh va modernistik oqimlar o‘zaro uzviy bog‘langan holda shakllanganini ko‘ramiz. Ayniqsa, adabiyotning muayyan davrlardagi vazifasi va mazmuni o‘zgarib borishi, uni yaratgan ijodkorlar dunyoqarashi bilan chambarchas bog‘liq holda kechgan. Shu ma’noda, “O‘tkan kunlar” romanidan boshlab “Sinchalak” hikoyasigacha bo‘lgan davrda o‘zbek adabiyotida milliy ruh va modernizmning o‘zaro ta’siri va uyg‘unligi yanada yaqqol namoyon bo‘ladi.

Abdulla Qodiriyning “O‘tkan kunlar” romani nafaqat yangi tipdagi tarixiy asar sifatida, balki millatni uyg‘otishga, uni o‘z o‘tmishi, qadriyatlari va mustaqil tafakkuri bilan tanishtirishga xizmat qilgan monumental asar sifatida qadrlanadi. Ushbu roman orqali muallif jadidchilik ruhini, zamonaviy tafakkurga yo‘g‘rilgan yangilanish g‘oyalarini milliylik bilan uyg‘unlashtirishga muvaffaq bo‘lgan. Bu esa o‘zbek adabiyotida modernistik yondashuvlarning paydo bo‘lishiga zamin yaratdi.

Keyingi bosqichlarda adabiy jarayonlar G‘afur G‘ulom, Oybek, Hamid Olimjon, Abdulla Qahhor, Odil Yoqubov, O‘tkir Hoshimov va Erkin A‘zam kabi adiblar ijodida davom etdi. Ayniqsa, Erkin A‘zamning “Sinchalak” hikoyasi zamonaviy o‘zbek adabiyotida psixologik modernizm, ramziy tafakkur va ichki monolog asosida qurilgan badiiy shakllarning yuksak namunasi sifatida e‘tirof etiladi. Bu hikoyada milliy ruh xalqona obraz orqali ifodalanadi, biroq bu ifoda zamonaviy ong va badiiy estetikaga mos tarzda beriladi. Shu orqali yozuvchi o‘zbek milliy tafakkurining zamonaviy adabiyotdagi yangi bosqichini belgilaydi.

Ushbu maqolada “O‘tkan kunlar”dan “Sinchalak”gacha bo‘lgan ijodiy bosqichlar orqali o‘zbek adabiyotida milliy ruhning qanday ifodalangani, modernizmning qanday qiyofada shakllanganini hamda ularning o‘zaro o‘rin almashuvi, uyg‘unligi va ba’zida qarama-qarshiligi tahlil qilinadi. Maqolaning asosiy maqsadi – milliy o‘zlikni anglash, madaniy merosni zamonaviylik bilan uyg‘unlashtirishda adabiyotning o‘rnini ko‘rsatish, adabiy tafakkurning rivojlanishidagi muhim bosqichlarni yoritishdan iboratdir.

Tadqiqot doirasida quyidagi vazifalar belgilandi:

- Milliy ruh tushunchasining adabiy kontekstdagi talqinini o‘rganish;
- “O‘tkan kunlar”, “Shum bola” va “Sinchalak” kabi asarlar misolida milliylik va modernizmning badiiy ifodasini tahlil qilish;
- Adabiy tafakkurdagi o‘zgarishlarni milliy-madaniy taraqqiyot bilan bog‘liq holda yoritish.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, globallashtirish, informatsion bosim va madaniy o‘zgarishlar fonida milliy ruhni saqlab qolish va uni adabiyot orqali yanada kuchaytirish bugungi kunning eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. O‘zbek adabiyotidagi bu kabi badiiy tajribalarning o‘rganilishi milliy adabiyotshunoslik fanining rivojlanishiga xizmat qilishi bilan birga, yosh avlodni milliy g‘urur va o‘zlikni anglash ruhida tarbiyalashga ham xizmat qiladi.

Asosiy qism

O‘zbek adabiyoti tarixida milliy ruh va modernizmning o‘zaro munosabati XX asr boshlaridan boshlab bosqichma-bosqich shakllangan va bu jarayon o‘zining eng yorqin namoyonini Abdulla Qodiriyning “O‘tkan kunlar” romanida topgan. Ushbu asar o‘zbek adabiyotida yangi adabiy maktab – tarixiy roman yo‘nalishining boshlanishiga zamin yaratdi. “O‘tkan kunlar”da milliy ruh birinchi navbatda, tarixiy o‘zlikni anglash, an‘anaviy qadriyatlar, o‘zaro munosabatlar, turmush tarzi va milliy ong orqali ifodalanadi. Shu bilan birga, romandagi obrazlar orqali muallif yangi ijtimoiy g‘oyalarni ilgari suradi, ayollar erkinligi, madaniyatga ochiqlik, ta’limning ahamiyati kabi zamonaviy g‘oyalarni ilgari

surib, modernistik qarashlarni kiritadi. Shu tariqa, Qodiriy o‘z asarida milliylik va modernizmni uyg‘unlashtira olgan ijodkordir.

Milliy adabiy tafakkurdagi bu yondashuv G‘afur G‘ulom ijodida ham o‘ziga xos tarzda davom ettiriladi. Adibning “Shum bola” asari ko‘proq xalqona realizmga asoslangan bo‘lsa-da, unda ham milliy ruh kuchli ifodalangan. Asarda xalq hayoti, ularning dunyoqarashi, bolalik xotiralari va kundalik hayot manzaralari orqali o‘zbek xalqining ichki dunyosi, ruhiyati, xarakteri va ijtimoiy muhit tasvirlanadi. “Shum bola”dagi milliy ruh bolalik soddaligi va xalqona til boyligi orqali berilgan bo‘lsa, modernizm unsurlari hikoya uslubi, muallif pozitsiyasi va voqealarning badiiy talqinida namoyon bo‘ladi. G‘afur G‘ulomning badiiy uslubi hayotga yaqin, realistik va shu bilan birga zamonaviy ruhda kechadi.

Erkin A‘zamning “Sinchalak” hikoyasi esa ushbu mavzuning zamonaviy bosqichini aks ettiradi. Bu asarda milliylik endi tarixiy kontekstda emas, balki ichki ruhiy kechinmalar, oddiy xalq vakilining hayoti orqali ramziy va psixologik jihatdan tasvirlanadi. “Sinchalak” obrazi – kichik, oddiy, ammo chuqur ramziy ma‘no kasb etuvchi obraz bo‘lib, u o‘zbek xalqining hayotga, tabiatga va qadriyatlarga nisbatan ehtiyotkor munosabatini bildiradi. Hikoyadagi modernizm esa syujetdan ko‘ra ichki monolog, psixologik tahlil, vaqt va makonning izchil bo‘lmagan talqini, yashirin ma‘nolar orqali ifodalanadi. Bu esa zamonaviy o‘zbek adabiyotida badiiy ifoda shakllarining yangilanishi va xalq ruhiy dunyosining noan‘anaviy shakllarda tasvirlanayotganidan darak beradi.

Shunday qilib, “O‘tkan kunlar”dan “Sinchalak”gacha bo‘lgan adabiy yo‘l – bu o‘zbek adabiyotida milliylik va zamonaviylikning o‘zaro ta‘siri, uyg‘unligi va ba‘zida ichki ziddiyatlarini aks ettiruvchi murakkab, ammo muhim jarayondir. Bu yo‘lda ijodkorlar milliy qadriyatlarni asrab qolish bilan birga, zamon talabi bo‘lgan yangi badiiy shakllar, janrlar, estetik qarashlar bilan tajriba o‘tkazdilar. Aynan shu jarayon o‘zbek adabiyotini zamonaviy adabiy jarayonlar bilan uyg‘un rivojlanishiga olib keldi.

Milliy ruh va modernizm o‘zaro qarama-qarshi hodisalar emas, balki o‘zbek adabiyotida bir-birini boyituvchi, to‘ldiruvchi elementlar sifatida qaralmoqda. Bugungi adabiy jarayonlarda ham bu ikki unsur davom etmoqda – adiblar bir tomondan tarixiy-milliy xotiralarni yangilashga, boshqa tomondan esa global muhitda zamonaviy badiiy izlanishlar orqali milliy o‘zlikni ifodalashga intilmoqda. Demak, “O‘tkan kunlar”dagi qadriyatlar zamidagi milliy tafakkur va “Sinchalak”dagi zamonaviy tasvir vositalari bir-biridan uzoq emas, balki bir-birini to‘ldiradigan, milliy adabiy tafakkurning muhim bosqichlarini belgilab beradigan asoslardir.

Xulosa

O‘zbek adabiyotining “O‘tkan kunlar”dan “Sinchalak”gacha bo‘lgan rivojlanish yo‘li milliy ruh va modernizmning o‘zaro ta‘siri hamda evolyutsion shakllanish jarayonini yaqqol

namoyon etadi. Abdulla Qodiriy asarida tarixiy tafakkur, milliy qadriyatlar va yangilanish g‘oyalari o‘zaro uyg‘unlashgan bo‘lsa, G‘afur G‘ulom ijodida xalqona realizm va ijtimoiy tahlil kuchli ifodalangan. Erkin A‘zam hikoyalarida esa zamonaviy psixologik modernizm va ramziy tafakkur orqali milliy ruh chuqur badiiy talqinga ega bo‘lgan.

Mazkur adabiy jarayonlar o‘zbek xalqining ruhiy dunyosi, tarixiy xotirasi va madaniy merosini saqlab qolish bilan birga, uni zamonaviy badiiy vositalar orqali boyitishga xizmat qilgan. Milliylik va modernizm o‘zaro qarama-qarshi emas, balki bir-birini to‘ldiruvchi, adabiyotda yangi badiiy shakl va mazmunlarni yaratishga xizmat qiluvchi omillardir. Bugungi kunda ham adabiyot bu ikki yo‘nalishni uyg‘un holda davom ettirayotgani — o‘zbek adabiy tafakkurining barqaror va izchil rivojlanayotganidan dalolat beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qodiriy A. O‘tkan kunlar. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2017.
2. G‘ulom G‘. Shum bola. – Toshkent: O‘zbekiston, 2019.
3. A‘zam E. Sinchalak. – Toshkent: Yozuvchi, 1998.
4. Jo‘raqulov N. Adabiyot va milliy g‘oya. – Toshkent: Sharq, 2008.
5. Orinboyev M. O‘zbek adabiyoti tarixida modernizm. – Toshkent: Fan, 2015.
6. Rasulova G. Modern adabiyotda milliy tafakkurning ifodasi. – Ilmiy maqola, “Filologiya masalalari” jurnali, 2020.
7. Mirvaliyev B. Abdulla Qodiriy adabiy merosi va zamonaviylik. – Toshkent: Ma’naviyat, 2009.
8. Quronboyev A. Erkin A‘zam hikoyalarida milliylik va ramziylik. – “O‘zbek tili va adabiyoti” jurnali, 2022-yil, №2.